

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА НЕЗАКІНЧЕНИЙ ЗЛОЧИН: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Питання кримінальної відповідальності за незакінчений злочин (готування до злочину та замах на злочин) завжди привертали увагу науковців. У тій чи іншій мірі їх розробляли А. В. Горностай, І. І. Давидович, Т. М. Данилюк, М. Д. Дякур, І. В. Красницький, Н. В. Маслак, А. В. Шевчук, Л. С. Щутяк, а також автори наукових і навчальних видань (Ю. В. Александров, В. К. Грищук, О. О. Дудоров, В. А. Клименко, П. С. Матишевський, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, В. П. Тихий, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, С. Д. Шапченко та ін.).

Однією з формою реалізації кримінальної відповідальності є призначення покарання за вчинений особою незакінчений злочин, і саме у цій площині залишається спірними чимала кількість питань.

Більшість науковців, які досліджували питання призначення покарання за готування та замах, відмічали, що можливими є три системи відповідальності за готування до злочину і замах на злочин: система призначення покарання в тому ж розмірі, як і за закінчений злочин; обов'язкове пом'якшення покарання і факультативне пом'якшення покарання. Принцип факультативного пом'якшення покарання за незакінчений злочин вважався в науковій літературі найбільш правильним. Зміст його в тому, що суд не зобов'язаний, але може призначити особі покарання за вчинення готування, менше за розміром, ніж у випадку вчинення замаху чи закінченого злочину. Принцип рівного призначення покарання (тобто на тих же підставах і в тих же межах) за вчинення готування і замаху, як і закінченого злочину, був превалюючим в історії вітчизняного кримінального законодавства [2, с. 150-151].

15 квітня 2008 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності», відповідно до якого статтю 68 Кримінального кодексу України було доповнено двома новими частинами 2 і 3 [4], якими встановлено, що за вчинення готування до злочину строк або розмір покарання не може перевищувати половини, а за вчинення замаху на злочин – двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК, таким чином закріпивши принцип обов'язкового зменшення покарання за готування до злочину та замах на злочин.

М. І. Хавронюк звертає увагу на випадковість появи цих положень, адже до внесення змін до КК України вони не піддавалися науковому

аналізу в жодній науковій праці та не пропонувалися членами робочої групи з розроблення змін до законодавства щодо гуманізації кримінальної відповідальності для прийняття їх як закону [6, с. 108].

Науковці і практики виділяють наступні проблеми застосування інституту призначення покарання за незакінчений злочин на практиці.

Насамперед, М. І. Хавронюк звертає увагу на положення про покарання за готування до злочину, нижня межа якого може дорівнювати верхній межі або навіть бути меншою за неї. Наприклад, ст. 63 КК передбачає, що мінімальною межею позбавлення волі (для осіб, які досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку) є один рік. Між тим, у санкціях понад тридцяти статей (частин статей) КК передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років (ст. ст. 118, 123, ч. 1 ст. 133 тощо). Отже, виникають випадки, коли у разі вчинення готування до умисного злочину суд зобов'язаний призначити засудженому покарання у межах від одного року до одного року [6, с. 108-109]. Подібна проблема виникає і у випадках, коли суд обраховує половину чи дві третини «максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання», яким є не позбавлення волі, а штраф та деякі інші види покарань, коли вони є найбільш суворим видом покарання.

На думку М. І. Хавронюка, у всіх таких випадках, коли верхня межа покарання при застосуванні частин 2 або 3 ст. 68 КК стає меншою за нижню, суд повинен призначати покарання, рівне нижній його межі, встановленій у санкції статті (частини статті). У цьому випадку порушення закону не буде, оскільки покарання обрано без виходу за межі санкції. Якщо ж суд обере менший розмір цього покарання, будуть порушені вимоги п. 1 ч. 1 ст. 65 КК.

Про недостатню продуманість внесених змін свідчить і наступна ситуація. У деяких випадках «найбільш суворим видом покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України», є покарання, яке не ділиться навпіл. Йдеться про довічне позбавлення волі. Цей вид покарання, на відміну від усіх інших видів покарань (крім також позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу), не має встановлених законом меж, що не дозволяє суду обрати певний розмір чи строк покарання [2, с. 159].

Н. В. Маслак, для усунення двозначного можливого тлумачення, пропонує закріпити в КК положення такого змісту: «За вчинення готування до злочину строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого строкового виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК» [2, с. 160-161]. Дуже просто вийшли із подібної ситуації законодавці інших держав: вони зробили виняток для довічного позбавлення волі.

Український законодавець теж здійснив спробу вирішити зазначену

проблему, прийнявши 7 вересня 2016 року Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених», яким ст. 68 КК була доповнена частиною 4 наступного змісту: «Довічне позбавлення волі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин не застосовується, крім випадків вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109-114-1, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачених у статтях 437-439, частині першій статті 442 та статті 443 цього Кодексу» [3].

З одного боку – чітко закріплено положення про незастосування довічного позбавлення волі за готування та замах, що дозволяє припинити дискусію та двозначне тлумачення закону з цього приводу, з іншого – викликає нові питання у випадках, визначених як виключення з цього правила. І знову ж таки – внесені зміни не були предметом дослідження, з'явилися лише у законопроекті до другого читання, не аналізувалися ані Комітетом Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя, ані Комітетом з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, ані Головним науково-експертним управлінням, ані Головним юридичним управлінням, про що свідчать відповідні документи до законопроекту [5].

Окрім зазначених, існують й інші проблемні питання, пов'язані з призначенням покарання за незакінчений злочин, а отже, КК України потребує ґрунтовного аналізу та удосконалення в цій частині з метою його правильного та ефективного застосування.

Література

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
2. Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: [монографія]. / Н. В. Маслак. – Х.: Право, 2010. – 232 с.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених: Закон України від 7 вересня 2016 року // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 43. – Ст. 736.
4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності: Закон України від 15 квітня 2008 року // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 24. – Ст. 236.
5. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених. Реєстраційний номер 2490а від 10 серпня 2015 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56249.

6. Хавронюк М. І. Покарання за готування до злочину і замах на злочин: парадокси національного кримінального кодексу, особливо у порівнянні з іноземними / М. І. Хавронюк // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 5. – С. 108-113.

Т. Є. КОЛЯГІНА

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ДЕЯКІ СПОСОБИ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ

Відповідно до ст. 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

На сьогодні Україна обрала шлях створення правової держави. У цьому зв'язку важливого значення набуває визнання прав і свобод людини, їх належне забезпечення та надійний захист. Тому актуальною залишається проблема забезпечення безперешкодної законної діяльності захисників. На превеликий жаль, захисники конституційних прав і свобод українців почуваються беззахисними у зв'язку із вразливістю окремих гарантій їх професійної діяльності та відсутністю дієвого механізму їх убезпечення.

Однією з гарантій держави вказаного вище конституційного права є положення ст. 397 Кримінального кодексу України, якою встановлено кримінальну відповідальність за втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Злочин, передбачений ст. 397 Кримінального кодексу України, виражається в діях, які є втручанням в будь-якій формі у правомірну (законну) діяльність захисника чи представника особи. Це здійснюється шляхом: а) вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги; б) порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці [1, 485-486].

Останнім часом у засобах масової інформації доволі часто оприлюднюються факти, як вказують на широке поширення дій (у тому числі й з боку службових осіб), які слід кваліфікувати як втручання в діяльність захисників. Нерідко і самі адвокати та правники через засоби масової інформації звертаються до законотворців із закликами про належне врегулювання питання кримінально-правового захисту професійної діяльності. За оцінкою одного з представників професійної адвокатської спільноти: «Сучасна адвокатура знає чимало випадків, які